

Стафійчук М. В.

СУСПІЛЬСТВО КРИЗЬ ПРИЗМУ ОСВІТИ (огляд наукового семінару «Проблеми освіти й освіченості в середньовічній та ранньомодерній Україні»)

Проведення наукового семінару із досліджень освіти та освіченості в Україні у Могилянці є дуже символічним, оскільки саме Києво-Могилянська академія є одним із першорядних персонажів освітньої історії ранньомодерного періоду. Однак цей науковий захід стосується не лише освітніх питань; він демонструє, що через дослідження проблем освіти та освіченості трансформується сприйняття тогочасного суспільства і багато інших дослідницьких питань постають у неочікуваному світлі.

Науковий семінар, присвячений проблемам освіти й освіченості у середньовічній та ранньомодерній Україні, відбувся 5 лютого 2020 р. у приміщенні Музею НаУКМА.¹ Семінар, що за роки проведення уже став традиційним, було організовано зусиллями кафедри історії за особливою участю професора кафедри Максима Яременка. Враховуючи щорічний формат заходу та різнобарвний спектр тем для обговорення, можемо сподіватися, що такі зустрічі відбуватимуться і надалі.

Цього року науковий семінар проходив у залі для засідань Музею НаУКМА. Охочих послухати доповіді виявилось більше, ніж місць у цій залі, оскільки окрім безпосередніх учасників конференції (доповідачів, дискусантів і модераторів) були присутні й інші допитливі особи (викладачі кафедри, студенти, незалежні дослідники тощо).

Свої доповіді представляли дослідники й дослідниці із різних міст та освітньо-наукових установ України: Максим Яременко (НаУКМА),

Оксана Карліна (Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, Луцьк), Володимир Маслійчук (НаУКМА), Сергій Серяков (Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди), Вадим Арістов (Інститут історії України НАНУ, НаУКМА), Ірина Кривошея (Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини), Людмила Посохова (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна), Наталія Бондар (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського), Ігор Скочиляс (Український католицький університет, Львів), Владислав Безпалько (Національний музей історії України) та Іван Кузьмінський (Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського).

Окрім доповідей учасників семінару відбулася презентація нової монографії Володимира Склокіна «Російська імперія і Слобідська Україна у другій половині XVIII ст.: просвічений абсолютизм, імперська інтеграція, локальне суспільство» (Львів: Видавництво УКУ, 2019, 268 с.). Дослідження присвячено обставинам скасування автономії Слобідської України у 1765 р. та інтеграції цього регіону до складу Російської імперії у наступні десятиріччя. Увагу автора зосереджено на специфіці російського просвіченого абсолютизму, характері імперської уніфікації та становищі слобідського суспільства наприкінці XVIII ст., а також проблеми трансформацій регіональних ідентичностей під впливом інтеграційних перетворень, однак дослідження також є дуже цікавим у контексті освіти та освіченості, оскільки у монографії проаналізовано цікавий і доволі контрверсійний феномен українського Просвітництва як потенційної альтернативи петербурзькому просвіченому абсолютизму. Після презентації дослідження відбулося жваве обговорення за участю спікерів Володимира Склокіна, Юрія Волошина,

¹ Більше інформації можна знайти тут: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/istoriya-akademiji/muzei-naukma>. За разом скористаємося можливістю розвінчати популярний міт: згідно із легендою, саме у цій будівлі був маєток Гальшки Гулевичівни, однак насправді ця споруда є частиною архітектурного комплексу академії XVIII ст. і не має стосунку до донаторки.

Лариси Посохової, Володимира Маслійчука та модератора Максима Яременка.

Основне «тіло» наукового семінару складалося з трьох секцій. Модератором семінару був Юрій Волошин (Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка), а дискусанткою – Лариса Довга (НаУКМА) на першій та другій секціях і Оксана Прокоп'юк (Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник) на третій.

Перша секція за назвою «Вихователі, вихованці та шкільні практики» стосувалася програмних і кадрових проблем освіти в Україні у XVIII–XIX ст.

У доповіді Максима Яременка на тему «Хто і коли прочитав перший повний теологічний курс у Києво-Могилянській академії?» було представлено майже детективну історію пошуку відповіді на, здавалося б, прозаїчне і цілком фактологічне запитання (уперше повний курс теології прочитав Стефан Яворський у 1693–1697 рр.). Однак було також висвітлено кілька аспектів, що сприяють виникненню набагато ширшого кола запитань. Зокрема, повідомлення про те, що у Києво-Могилянській академії спочатку прочитали курс богослов'я, попередньо порадившись із гетьманом Іваном Мазепою, а вже потім розпочали узгодження юридичних нюансів із Москвою (нагадаю, що для викладання теологічного курсу потрібні були особливий дозвіл і відповідний рівень навчального закладу).

Дуже інформативні та цікаві доповіді Оксани Карліної («Учні та учителі шкіл Волинського воєводства останньої чверті XVIII століття») та Володимира Маслійчука («Світська освіта у Києві у 80-х–90-х рр. XVIII ст.») окрім зазначеного періоду мали ще одну спільну рису: дослідження «кадрового» складу, тобто вихованців і вихователів духовних та світських шкіл на основі доступних джерел. Зокрема, у виступі Володимира Маслійчука було висвітлено малодосліджені проблеми та особливості німецького шкільництва у Києві наприкінці XVIII ст.

Доповідь Сергія Серякова «Юзеф Лукашевіч і його візія історії єзуїтського шкільництва в Речі Посполитій Обох Народів» стосувалася представлення історії освіти в Україні очима польського історика. Аналізуючи «Історію шкіл в Королівстві та Великому князівстві Литовському з найдавніших часів і до року 1794» Лукашевіча, доповідач продемонстрував можливі

пастки дослідження проблем ранньомодерної освіти в Україні, спираючись на подібні джерела (серед іншого, йдеться про тенденційність і неточність відомостей).

Друга секція семінару «Освіта та її флуктуації» охопила досить широкий хронологічний період (від XI до XIX ст.) і загалом була присвячена практичному функціонуванню освіти.

Доповідь Вадима Арістова «Чому Всеволод Ярославич знав п'ять мов», окрім безпосередньо лінгвістичних здібностей князя, стосувалася проблем текстологічного та семіотичного аналізу середньовічних джерел, а також поставила неоднозначне запитання про ставлення до освіти та освіченості на Русі. Зокрема, В. Арістов звернув увагу на суперечливість появи «лінгвістичної ремарки», яка є нетиповою для панегіричної літератури, у «Повчанні дітям» Володимира Мономаха, слухно зауваживши, що запозиченість літературної форми джерела (пасаж про мови узятю із Біблії, Послання Павла до Коринтян), не означає, що події насправді не відбулися і Всеволод Ярославич (батько Володимира Мономаха) не міг володіти п'ятьма мовами.

Ірина Кривошея у доповіді на тему «Освіченість неурядової старшини через призму реєстрів XVIII століття» продемонструвала, що хоча реєстри значкових і бунчукових товаришів не надають відомостей про те, де неурядова старшина здобувала освіту, однак дають змогу дослідити рівень освіченості (грамотності) зазначених товаришів і переглянути питання щодо необхідності освіти для побудови кар'єри у Гетьманщині.

Людмила Посохова у дослідженні, присвяченому бібліотеці Варлаама Шишацького як маркерів змін культурно-інтелектуального життя на межі XVIII–XIX ст., апелюючи до складу бібліотеки та принципів її укладання, припустила, що зібрання архієпископа представляє його як людину, що перебувала під впливом ідей Просвітництва.

Третю секцію за назвою «Застосування та поширення знань» відкрила доповідь Наталії Бондар, присвячена рукопису Іоанна Дамаскіна зі збірки Києво-Софійського монастиря. Авторка розглянула цей твір у контексті дослідження українських навчальних і перекладацьких осередків 1570-х рр.

Жваве обговорення викликав виступ Ігоря Сकोчилися на тему «Дисциплінування через освіту: літургійний обряд і душпастирські обов'язки

парафіяльного духовенства в циклах соборових повчань київських митрополитів XVI – першої половини XVII століть». Зокрема, дослідник запропонував розглядати освітні тенденції на території Київської митрополії у зазначений період крізь призму концепту конфесіоналізації та поступового перебирання Церквою *ius patronatus* (тобто «права подавання») в освітній сфері.

На завершення семінару виступали Владислав Безпалько та Іван Кузьмінський із доповіддю «Новознайдений рукопис музично-тео-

ретичного трактату Миколая Дилецького – “перяславський” список (1734)». На прикладі цього трактату було, зокрема, порушено питання про циркуляцію та використання освітньої літератури у музичній сфері.

Отже, науковий семінар із питань освіти та освіченості в Україні виявився дуже родючим полем для виникнення цікавих дискусій та обговорення питань широкого суспільного контексту з освітнього погляду. Залишається лише побажати продовження традиції щорічного проведення цього семінару.

M. Stafichuk

**SOCIETY THROUGH THE PRISM OF EDUCATION
(REVIEW OF THE SEMINAR “PROBLEMS
OF EDUCATION AND ERUDITION
IN MEDIEVAL AND EARLY MODERN UKRAINE”)**

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Матеріал надійшов 15.03.2020